"चन्द्रोऽपि साचिव्यमिवास्य कुर्व्वं-
स्तारागणैर्मध्यगतो विराजन्।
ज्योत्स्नावितानेन निपत्य लोका-
नुत्तिष्ठतेऽनेकसहस्ररश्मिः॥")

साचिवाटिका, स्त्री, (साचि यथा तथा वटति वेष्टयतीति। वट वेष्टने+ण्वुल्। टापि अत इत्वम्। श्वेतपुनर्नवा। इति रत्नमाला॥

साचीकृतं, त्रि, (असाचि साचि कृतम्। अभूततद्भावे चिः।) वक्रीकृतम्। इति सिद्धान्तकौमुदी॥ (यथा, रघुः। ६। १४।

"प्रालम्बमुत्कृष्य यथावकाशं
निनाय साचीकृतचारुवक्त्रः॥")

साञ्जनः, पुं, (अञ्जनेन तद्वच्छरीरेण सह वर्त्तमानः।) कृकलासः। इति शब्दचन्द्रिका॥ (अञ्जनविशिष्टे, त्रि॥)

साट, त् क प्रकाशने। इति कविकल्पद्रुमः॥ (अदन्तचुरा०-पर०-अक०-सेट्।) द्वितीयस्वरयुक्तसकारादिरयम्। अससाटत्। इति दुर्गादासः॥

सात्, क्ली, (सात सुखे+क्विप्।) ब्रह्म। इति केचित्॥

सात, क सुखे। इति कविकल्पद्रुमः॥ (चुरा०-पर०-अक०-सेट्।) दन्त्यादिः। सातयः। सौत्रधातुरयम्। इति दुर्गादासः॥

सातं, क्ली, (सात सुखे+अच्।) सुखम्। इत्यमरटीकायां भरतः॥ दत्तम्। नष्टम्। षणधातोः षोधातोश्च क्तप्रत्ययेन निष्पन्नम्॥

सातयः, त्रि, (सातयतीति। सात सुखे+अनुपसर्गात् लिम्पविन्देति।" ३। १। १३८। इति शः।) सुखजनकः। सात क सुखे इत्यस्मात् ञौ शप्रत्ययेन निष्पन्नः। इति मुग्धबोधटीकायां दुर्गादासः॥

सातला, स्त्री, (सातं सर्पविषादिनाशं लातीति। ला+कः।) चर्म्मकषा। इत्यमरः २।४।१४३॥ क्षुपविशेषः। स तु सेहुण्डभेदः। तत्पर्य्यायः। सप्तला २ सारी ३ बिन्दुला ४ विमला ५ अमला ६ बहुफेना ७ चर्म्मकषा ८ फेना ९ दीप्ता १० विषाणिका ११ स्वर्णपुष्पी १२ पत्रघना १३। अस्या गुणाः। कफपित्तघ्नत्वम्। लघुत्वम्। तिक्तत्वम्। कषायत्वम्। विसर्पविषनिस्फोटव्रणशोफनाशित्वञ्च। इति राजनिर्घण्टः॥

सातवाहनः, पुं, (सातः वाहनो यस्यः।) शालिवाहनराजः। इति हेमचन्द्रः॥ (सातनामकेन गुह्यकेनोढ़त्वादस्य तथा नाम। यथा, कथासरित्सागरे। ६। १०७—१०८।

"इत्युक्त्वान्तर्हिते तस्मिन् सातनामनि गुह्यके।
स राजा तं समादाय बालं प्रत्याययौ गृहम्॥
सातेन यस्मादूढोऽभूत्तस्मात्तं सातवाहनम्।
नाम्ना चकार कालेन राज्ये चैनं न्यवेशयत्॥")

सातिः, स्त्री, (सन+क्तिन्। "जनसनखनामिति ६।४।४२। इति आत्वम्। यद्वा, सनु दाने+क्तिन्। "छति-यूति-जूति-सातीति।" ३।३।९७। इति इत्वाभावो निपात्यते।) अवसानम्। दानम्। तीव्रवेदना। इत्यमरभरतौ॥ (संभजनम्। इति ऋग्भाष्ये सायणः॥ यथा, ऋग्वेदे। १०। १४३। ५।

"यातमच्छा पतत्रिभिर्नासत्या सातये कृतम्॥")

सातिसारः, त्रि, (अतिसारेण सह वर्त्तमानः।) अतिसाररोगयुक्तः। तत्पर्य्यायः। अतिसारकी २। इत्यमरः। २। ४। ५९॥

सातीलकः, पुं, (सतीलक एव। स्वार्थे अण्।) सतीलकः। इत्यमरटीकायां रायमुकुटः। २। ९। १६॥

सात्त्व (त्व) तः, पुं, (सात्त्वतस्यापत्यं पुमानिति। +अञ्।) बलदेवः। इति हेमचन्द्रः॥ (कृष्णः। यथा, महाभारते। १। २१९। १२।

"ततस्तत्र महाबाहुः शयानः शयने शुभे।
आपगानां वनानाञ्च कथयास सात्त्वते॥"

यादवमात्रे। यथा, तत्रैव। १। २२२। ३।

"अर्थलुब्धान् न वः पार्थो मन्यते सात्त्वतान् सदा।
स्वयंवरमनाधृष्यं मन्यते चापि पाण्डवः॥"*॥

सत्त्वमेव सात्त्वं तत् तनोतीति। तन+डः।) विष्णुः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (सच्छब्देन सत्त्वमूर्त्तिर्भगवान्। स उपास्यतया विद्यते ऽस्येति। मतुप्। ततः स्वार्थे अण्।) विष्णुभक्तविशेषः। यथा,—

"सत्त्वं सत्त्वाश्रयं सत्त्वगुणं सेवेत केशवम्।
योऽनन्यत्वेन मनसा सात्त्वतः समुदाहृतः॥
विहाय काम्यकर्म्मादीन् भजेदेकाकिनं हरिम्।
सत्यं सत्त्वगुणोपेतो भक्त्या तं सात्त्वतं विदुः॥
मुकुन्दपादसेवायां तन्नामश्रवणेऽपि च।
कीर्त्तने च रतो भक्तो नान्यः स्यात् स्मरणे हरेः॥
वन्दनार्च्चनयोर्भक्तिरनिशं दास्यसख्ययोः।
रतिरात्मार्पणे यस्य दृढ़ानन्तस्य सात्त्वतः॥"

इति पाद्मोत्तरखण्डे ९९ अध्यायः॥*॥

यदुवंशीय सत्त्वतराजपुत्रः। यथा,—

"अनोस्तु पुरुकुत्सोऽभूदंशस्तस्य तु रिक्थभाक्।
अथांशोः सत्त्वतो नाम विष्णुभक्तः प्रतापवान्॥
महात्मा दाननिरतो धनुर्व्वेदविदां वरः।
स नारदस्य वचनाद्दासुदेवार्च्चनान्वितः॥
शास्त्रं प्रवर्त्तयामास कुण्डगोलादिभिः श्रुतम्।
तस्य नाम्ना तु विख्यातं सात्त्वतं नाम शोभनम्॥
प्रवर्त्तते महाशास्त्रं कुण्डादीनां हितावहम्।
सात्त्वतस्तस्य पुत्रोऽभूत् सर्व्वशास्त्रविशारदः॥
पुण्यश्लोको महाराजस्तेन चैतत् प्रकीर्त्तितम्।
सात्त्वतः सत्त्वसम्पन्नः कौशल्यान् सुषुवे सुतान्॥
अन्धकं वैमङ्गं भोजं विष्णुं देवहिधं नृपम्॥"

इति कौर्म्मे पूर्व्वभागे यदुवंशानुकीर्त्तने। २४। ३१—३६॥ (सङ्करजातिविशेषः यथा, मनुः। १०। २३।

"वैश्यात्तु जायते व्रात्यात् सुधन्वाचार्य्य एव च।
कारुषश्च विजन्मा च मैत्रः सात्त्वत एव च॥")

सात्त्व(त्व)ता, पुं, भूम्नि, देशभेदः। यथा,—

"यदवस्तु दशार्हाः स्युः सात्त्वताः कुकुराश्च ते।"

इति त्रिकाण्डशेषः॥

सात्त्व(त्व)ती, स्त्री, नाटकवृत्तिविशेषः। यथा,—

"अभिनेयप्रकाराः स्युर्भाषाः षट् संस्कृतादिकाः।
भारती सात्त्वती कैशिक्यारभट्यौ च वृत्तयः॥"

इति हेमचन्द्रः॥

(यथा, शृङ्गारतिलके। ३। ४२—४३।

"हर्षप्रधानाधिकसत्त्ववृत्ति-
स्त्यागोत्तरोदारवचोमनोज्ञा।
आश्चर्य्यसम्पत्सुभगा च या स्या-
त्सा सात्त्वती नाम मतात्र वृत्तिः॥
नातिगूढ़ार्थसम्पत्तिः श्रव्यशब्दमनोरमा।
वीरे रौद्रेऽद्भुते शान्ते वृत्तिरेषा मता यथा॥
लक्ष्मास्त्वं जनकी निधिश्च पयसां निःशेषरत्नाकरो
मर्यादानिरतस्त्वमेव जलधे! ब्रूतेऽत्र कोऽन्यादृशम्।
किं त्वेकस्य गृहं गतस्य बड़वावह्नेः सदा तृष्णया
क्लान्तस्योदरपूरणेऽपि न सहो यत्तन्मनाक्षध्यमम्॥
स्फारितोत्कटकठोरतारका-
कीर्णवह्निकणसंततिः क्रुधा।
दुर्निमित्ततड़िदाकृतिर्बभौ
दृष्टिरिष्टसमरांशुमालिनः॥
अत्यद्भुतं नराधिप तव कीर्तिर्धवलयत्यपि जगन्ति।
रक्तान् करोति सुहृदो मलिनयति च वैरिवदनानि॥
निवृत्तविषयासङ्गमधुना सुचिराय मे।
आत्मन्येव समाधानं मनः केवलमिच्छति॥"*॥

सात्त्वतस्यापत्यं स्त्री। सात्त्वत+अञ्। ङीप्।) शिशुपालमाता। इति केचित्॥ (यथा, महाभारते। २। ४५। ६।

"एष नः शत्रुरत्यन्तं पार्थिवाः सात्त्वतीसुतः।
सात्त्वतानां नृशंसात्मा न हितोऽनपकारिणाम्॥"

सुभद्रा। यथा, महाभारते। १। २२२। ६६।

"स सात्त्वत्यामधिरथः सम्बभूव धनञ्जयात्।
मखे निर्मथनेनेव शमीगर्भाद्धुताशनः॥")

सात्त्विकः, पुं, (सत्त्वात् सत्त्वगुणप्रधानात् विष्णोर्भूतः। सत्त्व+ठञ्।) ब्रह्मा। (सात्त्वं सत्त्वगुणोऽस्यास्तीति। ठन्। विष्णुः। इति महाभारतम्। १३। १४८। १०६॥) त्रिविधभावान्तर्गतभावविशेषः। इति हेमचन्द्रः॥ तस्य लक्षणं यथा,—

"सत्त्वोत्कटे मनसि ये प्रभवन्ति भावा-
स्ते सात्त्विका इति विदुर्मुनिपुङ्गवास्ते।"

इति सर्व्वानन्दः॥